

Tariffpolitisk uttalelse 2024, Handel og Kontor i Norge

Dyrtid med høy prisvekst og høye renter preger tiden vi står i. Dette kommer i tillegg til flere år med reallønnsnedgang, og at de økonomiske og sosiale [forskjellene øker](#). Selv om Norge er ett av landene med minst skjevhet i lønnsfordelingen, har forskjellen mellom høye og lave lønninger økt. Det er de høyest lønte som stadig har tatt større del av kaka. Denne utviklingen må snus, og det er fagbevegelsens oppgave å gjøre dette.

Samfunnet er i rask endring. Den teknologiske utviklingen, uro og krise internasjonalt, og krav til å øke takten i overgangen til det grønne skifte påvirker arbeidslivet og kompetansebehovet.

Hva preger norsk økonomi ved starten av 2024?

1.1 Pengepolitiske faktorer; prisvekst, rentenivå og kronekurs

Rekordlav kronekurs og høy prisvekst preget 2023. Norges Bank økte styringsrenta som et tiltak for å bremse prisveksten for på sikt nærme seg målet på 2 prosent. Trenden ved inngangen til 2024 er at endringene for prisvekst, rente og kronekurs flater ut, men ligger fortsatt på et høyt nivå. Dette rammer særlig de lavest lønte som i større grad sliter med å håndtere livsnødvendige utgifter.

Prisvekst

Prisveksten har vært høy i både 2022 og 2023. Mye av prisveksten er importert. I løpet av 2023 har særlig prisene på mat- og drikkevarer og transport vært svært høye. [Fra 2022 til 2023 økte prisene på matvarer med hele 10,0 prosent](#). Høyere årsvekst har ikke blitt målt for denne varegruppen siden 1982. Det er nettopp disse varene, i tillegg til boutgifter, folk [bruker størst andel av inntekten på](#).

De med høy inntekt bruker vesentlig mer på reiser og fritid og har mulighet til å kutte ned på forbruket for å dekke inn økte kostnader. For grupper med lavere inntekt, er det vanskeligere. Når man i utgangspunktet lever med trang økonomi og største andelen av lønnen allerede går til nødvendige varer og tjenester, sliter mange med å få endene til å møtes.

Rente

Det er høy gjeldsgrad hos husholdningene og mange kjenner at dyrtiden rammer hardt. Med unntak av under pandemien, har gjeldsgraden økt jevnt over mange år.

Styringsrenta er nå på det høyeste nivået siden finanskrisa i 2007-2008. Selv om antagelsene er at rentetoppen nå er nådd ved rentemøtet i desember 2023, forventes det at det vil ta tid før den settes ned igjen. Utlånsrenta er ventet å ligge på i underkant av 6 prosent i 2024, mens den var på om lag [2 prosent i 2021 ifølge SSB](#).

For de som ikke eier egen bolig, men som leier, øker leiekostnadene vesentlig. Snittprisen for å leie i Norge steg med [7,5 prosent](#) fra fjerde kvartal i 2022 til fjerde kvartal i 2023. På sikt taper de som leier økonomisk av to grunner. De får ikke skattereduksjonen som følge av gjeldsrenter. I tillegg får de heller ikke fordel av at gjeldsbyrden reduseres som en konsekvens av prisveksten.

Svak krone

De store valutaene har styrket seg, mens den norske krona har vært rekordsvak i 2023. Kronekursen følger normalt olje- og gassprisene og påvirkes av rentedifferansen til utenlandske renter. Men i urolige tider, trekkes investorer mot trygge investeringer. Den norske krona er en liten valuta, og er derfor forbundet med risiko.

Flere av våre handelspartnere er i en nedgangskonjunktur og lavere etterspørsel internasjonalt rammer norsk økonomi gjennom eksportrettet industri. Samtidig har høye priser sammen med svak

krone bidratt positivt til styrket konkurransevne for norsk eksportindustri. Svak krone forsterker imidlertid prisveksten på importvarer og kostnadene for varer vi importerer blir dermed høyere.

Vanlige arbeidstakere merker den svake krona ved at særlig importerte varer og utenlandsreiser blir dyrere.

1.2 Arbeidsledighet og sysselsettingsnivå

Aktiviteten i økonomien har holdt seg på et høyt nivå til tross for høyt rentenivå og svak krone. Tallene for arbeidsledigheten i [SSBs arbeidskraftsundersøkelse](#) har økt fra 3,4 prosent i januar 2023 til 3,7 prosent i november 2023, som er siste oppdaterte tall per januar 2024. Samtidig har sysselsettingsandelen økt med 0,2 prosentpoeng, og antallet med 39 000 personer siden 3. kvartal i fjor.

Det er store forskjeller mellom ulike sektorer og bransjer. Det betyr at den generelle statistikken kan være misvisende for våre aktuelle bransjer som i ulik grad er påvirket av endringer i pris og etterspørsel. Både innenfor varehandelen og kontoryrker erfarer HK at det er en jevn tilstrømming av nedbemanning, konkurser og permitteringer. Det er ventet at flere rammes utover våren i 2024. I varehandelen er det også store skifter i måten handelen organiserer seg på, som forventes å få konsekvenser for virksomhetenes behov for arbeidskraft og kompetanse.

1.3 Internasjonale forhold

Norge er en liten og åpen økonomi. Internasjonale forhold har derfor direkte og indirekte innflytelse på økonomiske forhold i Norge.

Etter årene med pandemi så man fram mot en normalisering av aktivitet og handel. Hverdagslivet er normalisert sammenlignet med tiden med smittevernstiltak under pandemien. Men Russlands invasjon av Ukraina har gitt høye energi- og råvarepriser. Både husholdninger og bedrifter har møtt økonomiske utfordringer.

I løpet av høsten 2023 eskalerte konflikten i Midtøsten mellom Israel og Palestina dramatisk. Konflikten skaper uro og større svingninger i økonomien, men har foreløpig ikke gitt større utslag på verdensmarkedet.

1.4 Samfunnet er i endring – partssamarbeidet er sentralt for gode løsninger

Teknologisk utvikling og klimaendringer med betydelig mer ekstremvær, påvirker både samfunnet og arbeidslivet. Mange arbeidsprosesser blir automatisert. Forbruksmønsteret endrer seg. Nye reguleringer og avgifter blir innført for å framskynde omstilling til mer bærekraftig økonomi.

Arbeidslivet påvirkes på flere måter og kompetanseheving og etterutdanning blir stadig viktigere.

Ekstremvær – konsekvenser av klimaendringene

De siste årene har vi sett ekstremvær i form av nedbør og vind her hjemme i Norge. I Europa og andre deler av verden har det i tillegg vært hetebølger, tørke og massive skogbranner. Ekstremværet rammer både direkte og indirekte. Alle leddene i produksjons- og salgskjeden blir berørt. Kunder etterspør i større grad miljøvennlige varer. EU kommer med nye krav og reguleringer som tvinger fram raskere omstillinger og ansvarlig produksjon og forbruk.

Teknologiske utvikling – konsekvenser for arbeidstid og arbeidsoppgaver

Teknologiutviklingen har hatt en enorm påvirkning på samfunnet. Netthandel har tatt over deler av varehandelen. Det utfordrer butikkene og legger ytterligere press på en utvikling mot et 24/7-samfunn der stadig flere arbeidstakere må jobbe natt.

Robotisering og kunstig intelligens automatiserer mange arbeidsprosesser. Ressursbesparelsen må fordeles og komme arbeidstakerne til gode.

Sosiale medier endrer også arbeidsforholdene. Ansatte forventes for eksempel å være aktive på digitale plattformer på vegne av bedriften de jobber i, for å markedsføre produkter. Slike endringer er strukturelle og påvirker arbeidsoppgavene, hvem som ansettes og den private sfæren til de ansatte.

Digitaliseringen har også ført til at grupper med PC som arbeidsverktøy, har mulighet til å ta med seg jobben hjem eller nærmest overalt. Da blir det viktig å passe på at den enkelte arbeidstaker har mulighet til å logge av uten å bli hekta av. Arbeidstakerne må ha et tydelig skille mellom arbeidstid og fritid.

Internasjonale tendenser i norsk arbeidsliv

Den norske modellen er under press. Mens globalisering ofte er assosiert med fri handel av varer og tjenester og økt import fra lavkostnadsland, er en annen side av globaliseringen utenlandsk eierskap av bedrifter i Norge. Utenlandske eiere har ikke den samme kulturen med et organisert arbeidsliv. Det gir seg utslag i manglende forståelse og respekt for inngåelse av tariffavtaler og partsamarbeid. Et ferskt eksempel er amerikanske Tesla som ikke vil inngå tariffavtale med svenske arbeidstakere. Vi ser også at kulturen sprer seg til nordiske og norske selskaper ved at amerikansk HR-strategi importeres. Dette er en utvikling vi skal følge nøye, og motvirke gjennom økt organisering.

I Europa vinner høyrepopulistiske partier terreng i mange land. I kommunevalget i 2023 økte høyresiden oppslutningen markant og det store flertallet av befolkningen bor nå i en Høyre-styrt kommune. Dette kan bety økt press på mer søndagshandel og sette kampen om å bevare søndagen som annerledesdagen på spissen.

Endringer i kompetansebehov

Ukjent terreng og endringer medfører kostnader, men mange tjener også på endringene. Det er avgjørende at partene i arbeidslivet samarbeider for å få til gode omstillinger og fordeling av verdiskapningen, slik at Norge også i framtiden har et inkluderende og fordelende lønnsystem.

De store endringer i samfunnet skaper også et endret kompetansebehov i arbeidsmarkedet. Arbeidsgivere som ser verdien i å ta vare på og legge til rette for at de ansatte kan utvikle kompetansen for å møte framtidens utfordringer, vil ha et fortrinn - både ved å ha folk med kompetanse for omskiftelige tider og som en attraktiv arbeidsgiver.

Det er viktig å verne om det organiserte og demokratiske arbeidslivet. Det er både arbeidstakere og arbeidsgivere tjent med.

Holden 4-utvalget

I desember 2023 presenterte det regjeringsoppnevnte Holden 4-utvalget resultatet av utredningen [NOU 2023:30 Utfordringer for lønnsdannelsen og norsk økonomi](#). De konkluderte i tråd med forventningene at frontfagsmodellen, med koordinert lønnsdannelse, er viktig for norsk økonomi ved å bidra til at prisveksten holdes relativt lav i kombinasjon med høy sysselsetting. Modellens stabiliserende og fordelende effekt på økonomien er særlig viktig i urolige tider. Samtidig er det viktig at modellen praktiseres fleksibelt slik at man kan ta hensyn til særskilte grupper når det er et behov for det. Holden-utvalget pekte også på at for å bevare oppslutningen om frontfagsmodellen er det viktig at både organisasjonsgrad og tariffavtaledekning i privat sektor ikke svekkes.

Økte forskjeller og økt belastning – lønn, pensjon og arbeidstid

Lønn

Forskjellene øker og reallønnsveksten for de med lavest inntekt har uteblitt i flere år. De med høyest lønn har hatt større prosentvis lønnsøkning enn de med lavest lønn i perioden etter 2015. Mange

opplever å ikke hente ut noe i lokale lønnsforhandlinger og at de står igjen med lite sammenlignet med lønnsveksten ellers. I tillegg jobber mange deltid, som ytterligere forsterker lønnsforskjellene og ulikheten i samfunnet.

Pensjon

Pensjon er utsatt lønn, men vi har et pensjonssystem i dag som bidrar til å forsterke forskjellene i samfunnet. Dagens AFP-ordning i privat sektor har en rekke svakheter, med kvalifikasjonskrav som gir tilfeldige og uheldige utfall og må endres. Ansatte i handels- og servicesektoren som tjener minst med mer usikre jobber, er også de som står igjen som tapere når pensjonen skal utbetales. Det er særlig kvinner i lavlønnsyrker med mye deltid, samt de som ikke har helse til å stå i jobb til fylte 62 år, som rammes av svakhetene i AFP-ordningen. Disse sitter også igjen med de dårligste tjenestepensjonsordningene. Slik ordningen er innrettet er det i praksis mange arbeidstakere som er med på å finansiere privat AFP, men som ikke får ta del i den.

Arbeidstid – fritid

Balansen mellom arbeidstid og tid til hjem, familie og fritid er under press. For de med kontorjobb fører digitaliseringen til at man tar med seg jobben hjem på fritiden.

En stor andel av de som jobber i varehandelen må jobbe kveld og helg, og noen også natt. Mange jobber deltid, og må takke ja til ekstravakter med ubekvemme arbeidstider for å få endene til å møtes. Heltid må være normen i norsk arbeidsliv. Hele faste stillinger sikrer grunnlaget for økonomisk selvstendighet og frihet.

Vi må kjempe mot økte forskjeller og for utjevning

Når inntekter og goder blir skjevfordelt i samfunnet, viser forskning at ulikhet i inntekt og formue gir tydelig utslag i mange faktorer, som ulikhet i utdanning, helse og tidlig død. Større ulikhet gir grobunn for økende mistillit mellom ulike grupper i samfunnet.

For HK er mindre forskjeller i arbeidslivet et viktig mål. Det at alle arbeidstakere sikres full lønn under sykdom og foreldrepenger vil bidra til å redusere forskjellene. Universelle ordninger er essensielt for å sikre alle arbeidstakere inntekt i forskjellige livsfaser.

Tilliten i det norske samfunnet er svært viktig. Et godt arbeidsmiljø der den enkelte kan stole på arbeidsgiveren sin gir grunnlag for et godt partssamarbeid. Demokratiet står sterkere med mindre forskjeller, og høy tillit gir bedre forutsetninger for økt verdiskapning.

Garantibestemmelsene i tariffavtalene må videreføres og bestemmelsene om reelle lokale lønnsforhandlinger må praktiseres etter intensjonen.

De senere år med reallønnsnedgang må føre til krav som sikrer reallønnsøkning. Tydeligere bestemmelser om skillet mellom fritid og arbeidstid, og bedre bestemmelser om kompetanseheving samt reallønnsvekst, er avgjørende for HK i tariffoppgjøret.

På bakgrunn av utfordringer vi står overfor går Handel og Kontor i Norge inn for et forbundsvis oppgjør i 2024.